

Ivan Pregelj | Za zarjo

Mojih sedanjih sprehodov pot gre večkrat na Šišenski vrh. Od tam se mi odpre razgled na kraje, ki sem jih obiskal nekdam. Od tam popotujem v mislih tja gori na Tosec in Grmado in kar je čez. Čez so moja Gorica in Idrija, čez so moji ljubi tolminski hribi, čez so moje vasi, čez so moje poti. Tam so tudi moji spomini. Tam so obrazi mojih likov v povestih. Od tam je tudi — on.

V ljudski šoli smo, okolu štirih. Učitelj verouka se grdo jezi spričo neumnih in norčavih otrok. Izprašuje zgodbo o Kajnu in Abelu. Otroci je ne zmorejo, ker govori učitelj preveč književno. Sedi pa v prvi klopi fantič. Da bi njega vprašal! Sedaj pokaže učitelj nejevoljno nanj: »Povej ti.« Fantek vstane in začne pripovedovati. Učitelj ga molče posluša, postaja vedno bolj veder in mu gre na smeh. Fantič pripoveduje do konca. Tedaj učitelj ne vzdrži več, marveč se zasmee na glas. Ves razred se smeje z njim. Učitelj pa prime fantiča in ga postavi na šolsko mizo. »Tako, sedaj povej še enkrat!« In fantič začne znova, tako kakor je pripovedoval doma, po tolminsko: o pastirju Abelu in pastirju Kajnu, kako sta skup pasla, kako sta darovala, skup molila k Bogu, kako sta se nazadnje spoprijela, s kamenjem tolkla, dokler ni Kajn svojega brata ubil. To vse je povedal fantič, kakor da se je on sam tepel s sosedovim na paši. In prav je bilo tako. Prvikrat se je prikupil učitelju. Ta je rekel nekoč: »Dober boš za pridigarja.« Takrat je bil učitelj kaplan na Mostu.

V Čepovanu. Ura je štiri zjutraj. Novi župnik je zbudil fantiča in ga vzel s seboj v cerkev. Šele nekaj dni prej ga je začel učiti, kako se streže k maši. Sedaj naj fantič pokaže, ali se je kaj naučil. Župnik se obleče, prižge sveče in pristopi. Fantič mu streže, zna molitve, a drugega nič. Ves čas misli na zvonec in zvoni, zvoni...

Po maši je odpeljal župnik fantiča do Vrat. Od tam sta šla peš čez Špehovo brdo na Slap. S Slapu sta se peljala na Most. Bog ve, da župnik tedaj ni dobil nobenega pisma, pa je le fantič zadnjič videl svojega starega očeta.

V Čepovanu je bilo, da je fantič zapisal prve pesmi. Zapisal jih je, ker je hotel biti Simon Gregorčič. Gregorčiča se je učil na pamet. Sto osemnajsti psalm je znal, še danes pomni, da ni nikoli pravilno naglasil: Saj kdaj na poti pač smo pravi: če zvesti Tvoji smo postavi.

Pravo življenje je imel fantič na župnikovem vrtu in na mlinskih rojah, ki so šle mimo. V teh rojah je nekoč utopil piška in ga zakopal na gnojišču, ki je bilo blizu. Kakor velik grešnik je ogledoval nekega

dne to žalostno grobišče, tedaj ga je nenadoma vprašal župnik: »Kaj delaš tu?« Otok je odgovoril, da išče marke. To pot se je zlagal, a ve še danes.

Fantič je postal gimnazijec, gospod pa je prišel za župnika na Most. Prvo leto je bil deček odličnjak, pozneje pa se je pokvaril. Čez počitnice je imel nekaj prevesti iz nemškega. Prevel in napisal je tako slabo, da je hudo ogorčil župnika. V drugi šoli so ga sploh grajali iz pridnosti. V tretji je želel župnik, da bodi fantič frater. Deček ni maral. V peti šoli je gimnazijec padel, ker je preveč bral Karla Maya. Vendar je šole nadaljeval in dokončal. Pri mizi je jedel z župnikom, pisal njegove cerkvene račune, k maši pa ni stregel. Ko je prišel k birmi kardinal Missia, ni mogel biti pri obedni mizi, marveč v kuhinji.

Tu v kuhinji je občeval dijak z župnikovim bratom, ki je bil svoje vrste človek. Rad je orglal, dasi ni nič znal. Ko ni bilo župnika doma, je dijak gonil mehove, a oni je sedel za orglami in krčevito držal za tipke, tako kakor mu je dijak pokazal.

Prišla je matura, prišla odločitev za stan. Župnik je s tresočo se roko napisal naslov na pismo, v katerem je prosil njegov abiturient za sprejem v bogoslovje.

Bilo je poleti 1916. Tedaj je župnik delal v svoji sobi, ki je bila obrnjena v stran od napadanja. Kar zasliši, da je ustrelilo nekje v bližini. Poskoči in plane k vratom, jih odpre in hoče videti, kje neki je padla italijanska granata. Ta čas se razleti druga v sosedni sobi. Drobci tega izstrelka so ranili smrtno župnika. Umrl je na operacijski mizi v Podmelcu.

Tako hodim na Šišenski vrh in gledam za zarjo. V zarji vidim Vaš grob, Jože Fabijan, kako leži sam, daleč in na tujem...

Ivan Čampa | Skrivnost ob ribniku

Med drevjem v parku noč neslišno lista
in drobni pesek po stezah molči.
Neba neskončnost je opojno čista
in ribnik v mesečini se blesti.

Ob njem midva ko ptičici drhteči,
ki sta iz gajbice ušli v prostost,
si šepetava pravljico o sreči
in v srcu sladko hraniva skrivnost. —